

دو فصلنامه بین المللی تحقیقات حقوق قضایی

License Number: 86227 Article Number: Y4N 3656563 ISSN-P: 2717-1132

مسئولیت کیفری صدمات ناشی از سگ‌های ولگرد

(تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۰۴/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۲/۰۶/۱۲)

محمدرضا الهامی اطهر

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه

چکیده

حیوانات از دیرباز همراه انسان بوده و منافعی برای انسان داشته اند. سگ ها نیز از این قاعده مستثنی نیستند. لیکن عدم مراقبت از سگ‌های اهلی و عدم ساماندهی و جمع آوری سگ‌های ولگرد خطرات جانی بسیاری برای انسان بالاخص اقشار آسیب پذیر از جمله زنان، کودکان و.... را به همراه دارد. بر این اساس بایستی نسبت به جمع آوری این حیوانات اقدامات لازم انجام شود. علم حقوق می‌تواند با اتخاذ تدابیری همچون وضع مسئولیت کیفری برای متولیان جمع آوری سگ‌های ولگرد گام مفیدی در این راستا بردارند. پژوهش حاضر با مطالعه اسناد معتبر کتابخانه‌ای مسئولیت کیفری صدمات ناشی از سگ‌های ولگرد را مورد بررسی قرار داد و همچنین عوامل خطر مرتبط با حملات سگ‌های ولگرد و شناسایی روش‌هایی برای کاهش حملات سگ و کنترل سگ‌های ولگرد است و نتیجه گرفت مسئولیت کیفری ناشی از حمله‌ی این حیوانات در سطح شهر بر عهده‌ی شهرداری و در سطح روستا بر عهده‌ی دهیاری می‌باشد. لیکن برابر مقررات شهرداری و دهیاری وظیفه‌ی جمع‌آوری سگ‌های ولگرد مریض را بر عهده دارد هیچ صحبتی در خصوص سگ‌های ولگردی که مبتلا به امراض واگیر یا مضر نیستند، نشده است.

واژگان کلیدی: سگ‌های ولگرد، شهرداری، دهیاری، مسئولیت کیفری

بخش اول: کلیات

یکی از مشکلات مهم اجتماعی و بهداشتی در بسیاری از مناطق کشور اعم از روستا و شهر وجود سگ‌های ولگرد است. با اینکه سگ نقش مفیدی در زندگی بشر دارد و در بسیاری از موارد همراه بشر بوده و حتی از او و حیواناتش محافظت می‌کند ولی باشناخت برخی از بیماری‌های قابل انتقال بین حیوان و انسان و به مخاطره افتادن سلامت انسان‌ها، امروز در هیچ نقطه‌ای حضور آزاد سگ‌های بدون صاحب در خیابان‌ها پذیرفته شده نیست و مردم خواستار اتخاذ تدابیر اساسی در خصوص کنترل اصولی این حیوانات هستند.

حمله‌ی سگ‌های ولگرد به انسان‌ها طی چند سال اخیر روند فزاینده‌ای به خود گرفته است. گاهی اوقات سبب پیامدهای ناگواری از جمله جان باختن و جراحت بسیار شدید می‌شود. اقداماتی از سر ترحم (مثل غذارسانی) به سگ‌های ولگرد علی‌رغم هشدار کارشناسان محیط زیست و حیات وحش، از جمله مهم‌ترین عوامل ازدیاد جمعیت سگ‌های ولگرد است. با وجود آنکه بسیاری از متخصصان سگ‌های ولگرد را یک معضل بزرگ می‌پندارند و بر لزوم اقدامات اصلاحی در زمینه کنترل جمعیت این سگ‌ها تاکید دارند، اقداماتی نظیر معدوم سازی غیر اصولی سگ‌های ولگرد و واکنش شدید افرادی به اسم حمایت از حقوق حیوانات سبب بی‌اثر شدن اقدامات اصلاحی شده است. مسائل بسیاری در مورد سگ‌های ولگرد مطرح است. از جمله مهم‌ترین مسائل در این باره این است که چه کسی مسئول حوادث ناگوار ناشی از حمله‌ی سگ‌های ولگرد به انسان است؟ در پژوهش حاضر در صدد پاسخ به این سوال هستیم که مسئولیت کیفری ناشی از حملات سگ‌های ولگرد متوجه چه کسی است؟

بخش دوم: تعریف مفهومی واژه‌ها

گزاره‌های علمی، اصولاً بر پایه‌ی اصطلاحاتی چون قرارداد، جرم، انرژی و... بیان می‌شوند. این اصطلاحات برای این که کافی باشند، بایستی معانی مشخصی داشته باشند تا مطمئن شویم که گزاره‌های آن‌ها آزمون پذیر هستند و می‌توان آن‌ها را در کار تبدیل، پیش‌گویی و پس‌گویی، به کار برد (خاکی، ۱۳۸۴: ۴۹).

معمولاً برای اشاره به هر چیز خاص، نشانه، نام یا نمادی خاص به کار می‌رود. لیکن میان این نمادها و مفاهیمی که نمادها نماینده‌ی آن‌ها هستند، تفاوت وجود دارد. بر این اساس می‌توان گفت علت اساسی ابهام موجود در بسیاری از مسائل، وجود اصطلاحات و واژه‌هایی

است که به درستی تعریف نشده‌اند. بعضی اوقات عدم وضوح مفاهیم علت اصلی مسائل به ظاهر حل نشدنی است چنانچه بدانیم منظور از اصطلاحات یا واژه‌هایی که به کار رفته، چیست؟ مسائل قابل حل خواهد بود.

در یک دسته‌بندی کلی تعاریف واژه‌ها در تحقیق، منقسم می‌شود به تعریف مفهومی (وضعی)، تعریف اسمی، تعریف تحلیلی، تعریف تجزیه ای، تعریف چند مرحله‌ای، تعریف واقعی و تعریف عملیاتی. تعریف عملیاتی خود نیز تقسیم می‌شود به تعریف عملیاتی اندازه پذیر و تعریف عملیاتی تجربی. آنچه که ما در این پژوهش در پی آن هستیم تعریف مفهومی اصطلاحات هست. هر گاه در تعریف یک مفهوم از سایر مفاهیم استفاده شود، آن را تعریف مفهومی می‌گویند (ساده، ۱۳۷۵: ۱۶۱). تعریف مفهومی، همان شرح‌هایی هستند که معمولاً در فرهنگ واژه‌ها آورده می‌شوند (لاری^۱، ۱۳۸۱: ۱۸). لازم به ذکر است ضرورت این تعاریف، به خاطر محدود کردن اولیه معنی یک لغت است که تعاریف متعدد دارد و در تحقیق، یکی از آن معانی را لازم داریم. در این پژوهش نیز مانند دیگر پژوهش به تعریف اصطلاحات به کار رفته لازم داریم بالاخص اصطلاحاتی که معنای مشخصی ندارند مثل سگ‌های ولگرد. در ادامه متغیرهای اصلی پژوهش را یعنی مسئولیت کیفری و سگ‌های ولگرد را از لحاظ مفهومی تعریف خواهیم کرد.

بخش سوم: بررسی و تحلیل حقوقی مسئولیت کیفری

بنداول: مسئولیت

در فرهنگ لغات مسئولیت به معنی قابل بازخواست نمودن انسان آمده و غالباً به معنی تکلیف و وظیفه و آنچه که انسان عهده‌دار آن باشد تعریف شده است (معین، ۱۳۹۳: ۳۸۴) افرادی هم معانی مسئولیت داشتن را متعهد و موظف بودن و معنای مسئولیت را ضمان دانسته است (دهخدا، ۱۳۷۹: ۴۳۱). در حقوق مسئولیت را تعهد قانونی شخصی بر رفع ضرری که بر دیگری وارد کرده تعریف نموده‌اند (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۱: ۶۴۵)

هر چند که در قانون ایران هیچ گونه تعریفی از مسئولیت ارائه نشده است اما در ماده ۱ ق.م.م. مصوب ۱۳۳۹ آمده است: «هرکس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سالمی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا به هر حق دیگر که به

موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که از این روموجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد». مسئولیت در حالت کلی به دو قسم مسئولیت قانونی و اخلاقی منقسم است که هر کدام از این مسئولیت‌ها اقسامی دارند.

مسئولیت اخلاقی را به معنای قابلیت مدح و ذم اجتماعی دانسته‌اند. و برخی آن را به معنای توانایی و قابلیت توضیح و تفسیر یک رفتار یا یک صفت آورده‌اند (مصباح یزدی، ۱۳۸۱: ۱۲۰) در اخلاق مسئولیت با وظایف اخلاقی مرتبط است. یعنی مسئولیت به معنای مورد بازخواست قرار دادن شخص در موارد وظایف اخلاقی. شخص در مقابل وظایف اخلاقی که بر عهده اوست در برخورد با سوال و بازخواست است، اگر وظایف خود را به درستی انجام دهد مستحق ستایش است و گرنه مستوجب مذمت. یکی دیگر از اقسام مسئولیت، مسئولیت قانونی است که هر نوع مسئولیتی است که در قانون پیش بینی شده است و برای آن جبران تعیین شده است (صفایی، ۱۳۹۲: ۳۴). مسئولیت قانونی بر دو نوع مسئولیت مدنی و مسئولیت کیفری است. مسئولیت در مقام خسارتی که شخص (یا کسی که تحت مراقبت یا اداره شخص است) یا اشیاء تحت حراست وی به دیگری وارد می‌کند و همچنین مسئولیت شخص بر اثر تخلف از انجام تعهدات ناشی از قرارداد، مسئولیت مدنی است (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۳: ۴۵). مسئولیت مدنی بر دو نوع قراردادی و ضمان قهری می‌باشد.

بند دوم: تعریف مسئولیت کیفری

تعاریف زیادی از مسئولیت کیفری ارائه شده است. از جمله‌ی این تعاریف می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: در تعریفی از مسئولیت کیفری آمده است: «قابلیت مؤاخذه فرد در قبال فعل مجرمانه ارتكابی‌اش» مسئولیت کیفری عبارتست از قابلیت مؤاخذه شخص به علت فعل مجرمانه‌ای که مرتکب شده است. البته به شرطی که فعل قابل انتساب به او باشد و وی توان تحمل نتایج مؤاخذه (مجازات یا اقدامات تأمینی) را داشته باشد. تعریف دیگری مسئولیت کیفری را الزام فرد به تحمل آثار و نتایج اعمال مجرمانه خود، می‌داند. بر اساس این تعریف فرد در صورتی مسئول اعمال مجرمانه خویش است که اهلیت تحمل آثار این اعمال را داشته باشد، (یعنی از قوه ادراک، شعور و سلامت فکری برخوردار و از عیوب ارادی مبرا باشد). به اعتقاد برخی دیگر مسئولیت کیفری «قابلیت» یا «اهلیت» شخص برای تحمل

آثار عمل مجرمانه‌ی مجرم است.

همچنین در تعریف مسئولیت کیفری التزام یا مجبور بودن شخص نسبت به تحمل تبعات جزایی رفتار مجرمانه خویش است.

بخش چهارم: شرایط تحقق مسئولیت کیفری

جهت تحقق مسئولیت کیفری تحقق دو رکن ضروری است.

بنداول: قابلیت انتساب

زمانی مسئولیت محقق می‌شود که نتیجه‌ی حاصل از جرم به فاعل آن قابل انتساب باشد. به عبارتی رابطه معنوی و ذهنی (علاوه بر رابطه مادی و فیزیکی) بین فاعل و فعل برقرار باشد. نتیجه‌ی منطقی این شرط این است که فاعل جرم باید عاقل و مختار باشد. به عبارت دیگر میان فعل مادی و حالات روانی فاعل باید نسبتی موجود باشد تا بتوان مرتکب را مقصر قلمداد نمود. در قابلیت انتساب باید اثبات شود که مرتکب جرم قدرت لازم برای درک ارزش رفتار خود را داشته باشد و با این حال چنین رفتاری را به طور آزادانه اراده کرده است. توانایی درک را می‌توان به « قابلیت فرد برای اداره خود در دنیای خارج بر اساس تصویری صحیح و تعریف نشده از واقعیت و نیز توانایی درک معنا و ارزش احراز خود و ارزیابی خود و ارزیابی آثار مثبت و زیان‌بار آن در دنیای خارج تعریف کرد. همچنین علم به ماهیت فعل ارتكابی - یا ترک فعل - و علم به ممنوعیت قانونی آن از سویی و سپس انجام فعل - یا ترک فعل در مواردی که ترک فعل موضوع نهی قانونی است - دو رکن تحقق بخش مسئولیت کیفری قلمداد شده اند.

بنددوم: قابلیت تحمل

منظور از قابلیت تحمل وجود اوصاف و شرایطی در مرتکب جرم است به طوری که تحمل ضمانت اجرای قانونی بر او با اهداف مجازاتها و اصول حقوقی مغایرت پیدا نکند به بیان دیگر از نظر حقوق کیفری تنها کسی می‌تواند مسئول شناخته شود که تحمل کیفر از جانب وی در جهت تحقق اهدافی که در ورای کیفر دهی وجود دارد - از جمله اعمال پیشگیری خصوصی و عمومی اصلاح و تربیت، مجرمین، ترمیم احساسات جریحه دار شده جامعه و زبان دیده - مؤثر باشد. بنابراین مشروط شدن مسئولیت کیفری به شروط بلوغ و عقل و اختیار در حقیقت

برای آن است که اهداف فوق قابل تأمین باشد.

در این میان باید به این نکته توجه نمود که آنگاه میتوان حکم به عدم مسئولیت کیفری نمود که دانسته شود در مجازات مرتکب هیچ یک از اغراض فوق تأمین نشده است وگرنه پرواضح است که نمی‌توان شرط اجرای مجازات را تحقق یکایک اهدافی دانست که حقوقدانان برای مجازات‌ها برشمرده‌اند. زیرا از اساس برخی از این اهداف - هم چون تشفی خاطر زیان دیده - در برخی از جرائم مصداق ندارند.

بخش پنجم: سگ‌های ولگرد

«سگ‌های ولگرد» از جمله اصطلاحاتی هست که تعریف واضح و روشنی از آن ارائه نشده است. عدم وضوح در تعریف سگ‌های ولگرد از آن جهت است که سگ‌های ولگرد را بی صاحب تلقی کنیم یا دارای صاحب که آن‌ها را به صورت موقت در حیاط، خانه یا به تعبیری در جای محصور نگهداری نکرده است. تعاریف انگشت شمار و معدودی از سگ‌های ولگرد ارائه شده است که در ذیل به آن‌ها اشاره می‌شود.

در تعریفی از سگ‌های ولگرد آمده است: «یک سگ ولگرد یا سگ بی‌صاحب به انگلیسی dog Free-ranging dog سگی است که محدود به حیاط یا خانه نیست. سگ‌های ولگرد شامل سگ‌های خیابان، سگ‌های روستا، سگ‌های بی‌صاحب، سگ‌های وحشی و ... هستند و ممکن است دارای مالکیت یا بدون مالکیت باشند»^۱

چنانچه مشاهده می‌شود در این تعریف سگ‌های ولگرد را هم دارای مالکیت و هم بدون مالکیت می‌داند. به عبارتی ممکن است سگی ولگرد دارای مالکیت باشد، ممکن هم هست که دارای مالک خاصی نباشد

در یک نظر اتفاقی که در صورت جلسه نشست قضایی مورخ ۱۳۹۵/۰۱/۲۴ با موضوع «صدمه بدنی توسط حیوانات ولگرد» صادر شده است، آمده است: «... ماده ۵۲۵ قانون مجازات اسلامی کتاب دیات ناظر به حیواناتی بوده که دارای صاحب هستند و یا شخص، آن حیوان ولگرد را تحریک کند که در این صورت موجب ورود ضمان خواهد بود و در دستورالعمل کنترل جمعیت سگ‌های ولگرد مصوب ۱۳۸۷ و بند ۳۱ ماده ۱۰ اساسنامه تشکیلات سازمان دهیاری‌ها مصوب ۱۳۹۰/۷/۲۱ دهیار و دهیاری موظف است نسبت به

^۱ - <https://fa.wikipedia.org>

رفع حیوانات مبتلا به امراض واگیر، بلاصاحب یا مضر اقدام نماید ولی هیچ صحبتی در رابطه با سگ‌های ولگردی که مبتلا به امراض واگیر یا مضر نباشند ننموده است...^۱. از این رای برمی‌آید که سگ‌های ولگرد را همان سگ‌های بی صاحب می‌دانند. به نظر می‌رسد منظور از سگ‌های ولگرد سگ‌هایی هستند که صاحب ندارند. چرا که اگر سگی دارای صاحب باشد و آن را به طور موقت رها کرده باشد باز در قبال صدماتی که آن سگ وارد می‌کند، مسئول است.

رسیدگی به مسائل کنترل سگ نتایج کلیدی تحقیق عبارتند از

۱. حملات سگ از نظر شدت، فراوانی، انگیزه و عوامل خطر موقعیتی و رفتار انسان یک عامل کلیدی در گاز گرفتن سگ و رفتار پرخاشگرانه است.
۲. طیفی از عوامل موقعیتی می‌تواند باعث یا احتمال حمله سگ‌های ولگرد شود. رفتار انسان، به ویژه رفتار نامناسب در اطراف سگ باید به عنوان یک مورد در نظر گرفته شود.
۳. در پاسخ اجباری به حملات سگ‌ها و سگ‌های خطرناک (ولگرد) تفاوت وجود دارد.

مسائل الویت به مسائل حمله سگ و ثبت اینها متفاوت است و همکاری بین پلیس و مقامات محلی و یا شهرداری متفاوت تلقی می‌شود.

بخش ششم: چگونگی بروز مسئولیت توسط حیوان

حیوان نیز می‌تواند باعث ورود خسارت به دیگران گردد. این خسارت گاه به اشخاص و گاه به اموال وارد می‌شود. خسارت وارد به اشخاص مانند گاز گرفتن یا لگدزدن و خسارت وارد به اموال مانند لگد کردن یا چریدن حیوان در مزرعه دیگران می‌باشد. همچنین خسارت ناشی از حیوان ممکن است به لحاظ توقف یا حرکت او باشد.

بنداول: مبنای مسئولیت

در مبنای مسئولیت به این پرسش پاسخ داده می‌شود که چه چیزی مسئولیت شخصی به نام دارنده یا متصرف حیوان را در مقابل شخص دیگری به نام زیان دیده را توجیه می‌کند. آیا چنین مسئولیتی منوط به این است که واردکننده زیان دچار «تقصیر» شده باشد و در واقع تکلیف واردکننده زیان به جبران خسارت و حق زیان دیده برای گرفتن خسارت از چنین تقصیری ناشی می‌شود یا باید در جستجوی معیار دیگری مانند فرض تقصیر،

^۱ - <http://edalatar.ir>

مسئولیت محض یا مسئولیت مطلق بود که منوط به اثبات تقصیر نیست؟ (بادینی، ۱۳۸۴، ۷۶) در حقوق ایران هرچند در مورد مسئولیت ناشی از اشیاء اصل بر نظریه تقصیر است اما با وجود مصادیقی در قوانین، طرح سایر نظریات نیز امکان پذیر است. (ره‌پیک، ۱۳۹۵، ۲۱)

بند دوم: اماره تقصیر

در خصوص «توفیق حیوان» مواد ۵۱۲ و ۵۲۴ قانون مجازات اسلامی آمده است که بنای مسئولیت متصرف را بر «اماره تقصیر» مبتنی نموده است. این دو ماده در تبیین یک معنا هستند و آن نیز تعهد متصرف حیوان به جبران ضرر در صورت توقف آن در محل غیر متعارف و ایجاد ضرر از سوی حیوان است. تنها تفاوت ماده ۵۱۲ با ماده ۵۲۴ در مسئول دانستن «مهرکننده» در این فرض اختیار متوقف کردن حیوان را دارد و نه سوار. نباید از عبارت «کسی که سوار حیوان است» این توهم ایجاد شود که حکم ماده مختص به حیواناتی است که قابل سواری دادن هستند می‌باشد و شامل تمام حیوانات نمی‌شود (باریکلو، ۱۳۸۵، ۱۰۹) چرا که هر چند در برخی از روایات عنوان راکب استعمال شده است ولی این خصوصیتی ندارد چون در برخی دیگر از روایات عنوان مالک و سائق نیز استفاده شده است. در واقع حیوان در حال توقف موجودی است پر تحرک که میتواند خطر بیافریند و جان یا مال دیگری را تلف کند و مسئولیت در اینجا ناظر به خسارتی است که حیوان به دیگری می‌زند و نه خسارتی که از توقف آن (به عنوان وسیله‌ای منفعل) به بار می‌آید و ایجاد خطر در محل‌های عمومی قابل پیشبینی است و قانون‌گذار اماره تقصیر سوار یا گیرنده مهار را مبنای حکم ماده قرار داده است. (کاتوزیان، ۱۳۸۶، ۵۹)

بند سوم: تعهد به ایمنی

مبنای دیگری برای مسئولیت ناشی از حیوان در ماده ۵۲۳ ق.م.ا آمده که اشعار داشته است: «هر گاه شخصی با اذن کسی که حق اذن دارد، وارد منزل یا محلی که در تصرف اوست، گردد و از ناحیه حیوان یا شیئی که در آن مکان است صدمه و خسارت ببیند، اذن دهنده ضامن است، خواه آن شیء یا حیوان قبل از اذن در آن محل بوده یا بعداً در آن قرار گرفته باشد و خواه اذن دهنده نسبت به آسیب‌رسانی آن علم داشته باشد خواه نداشته باشد». این ماده عیناً برگرفته از فقه است و ادعای اجماع در خصوص این مسئولیت شده است (نجفی، ۱۳۴۰، ۵۶۸) البته برخی گفته‌اند روایت مستمسک ضعی است (شهید ثانی، ۱۴۱۳، ۳۷۷) در فقه به علت غلبه از واژه کلب استفاده شده است و قانون‌گذار به درستی

آن را تسری به سایر حیوانات داده است. به اطلاق این ماده انتقاد شده است از این جهت که ممکن است حیوانی بعد از اذن وارد آن محل گردد و صاحب محل علیرغم تمامی احتیاطات، بی دلیل مسئول شناخته شود (حیاتی، ۱۳۹۲، ۳۲۵) اما فقها بیان داشته‌اند بین حالتی که حیوان در داخل خانه باشد یا بعداً وارد شود و صاحبخانه آگاه به خطر حیوان باشد یا نباشد تفاوتی نیست (امام خمینی، بیتا، ۵۶۸) برخی معتقدند اگر صاحبخانه حیوان را به صورت متعارف نگهداری می‌کرده است و به‌رغم تمهیدات لازم به مأذون خسارت وارد شود صاحبخانه مسئول نخواهد بود. (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۰، ۲۳۴) اما در این ماده «تعهد به حفظ ایمنی» کسی که به اذن صاحبخانه به ملک او میرود تکلیف صاحبخانه دانسته شده است. و این تکلیف ناظر به نتیجه است و مواظبت و کوشش برای ادای آن کافی نیست. مگر آنکه اذن دهنده ثابت کند که آن امکان در اثر عامل خارجی و پیش‌بینی نشده به وجود آمده باشد.

همچنین از طرفی با توجه به اینکه اثبات تقصیر صاحب حیوان بسیار دشوار است، در نتیجه اگر مسئولیت مبتنی بر «تقصیر» باشد، در بسیاری از موارد خسارت زیان‌دیده بدون جبران باقی میماند؛ به همین دلیل قانون‌گذار برای صاحب اذن، مسئولیت ایجاد کرده است. این مسئولیت را می‌توان از باب غرور نیز توجیه نمود. (تقی‌زاده و هاشمی، ۱۳۹۱، ۱۶۰) در تبصره این ماده، امکان معافیت از خسارت پیش‌بینی شده است و آن در صورتی است که رابطه سببیت از صاحب اذن قطع و مستند به مصدوم شود؛ بنابراین اگر وارد شونده خود به وضعیت موجود آگاهی دارد و از طرفی صاحبخانه از خطرناک بودن حیوان بی‌اطلاع است، در واقع خود نسبت به خطرپذیری «اقدام» کرده است و در این صورت ضمانی نیز وجود ندارد. برخی در این ماده برای اذن دهنده «مسئولیت مطلق» در نظر گرفته‌اند. (قاسم‌زاده، ۱۳۷۸، ۳۳۳) و برخی «فرض تقصیر» را برای اذن دهنده دانسته‌اند. (کاتوزیان، ۱۳۸۷، ۲۷۰) با این وجود به نظر می‌رسد مبنای چنین مسئولیتی بیشتر با نظریه تعهد ایمنی سازگاری دارد. در واقع صاحب مکان یا اذن دهنده ضامن ایمنی کسی است که با اذن او به آن محل آمده است.

بخش هفتم: مسئولیت کیفری صدمات ناشی از سگ‌های ولگرد

حمله‌ی سگ به انسان‌ها از دو جهت سبب نگرانی است. یکی صدماتی است که به انسان وارد می‌شود و دیگر از این جهت که ممکن است وقوع این حادثه سبب تقویت موضع

حیوان آزاران و اشخاصی شود که در صدد آزار و امحای حیوانات اهلی هستند. سوالی که مطرح می‌شود عبارت از این است که از بین بردن سگ موجب ضمان هست یا خیر؟ اداره‌ی حقوقی قوه قضاییه در نظریه‌ای به طور صریح به این سوال پاسخ داده است. مطابق نظریه‌ی ۳۹۰۲/۷ مورخ ۱۳۸۲/۱۰/۶ اداره حقوقی قوه قضاییه، از لحاظ شرع سگ شکاری، سگ نگهبان و سگ گله دارای مالیت است و از بین بردن آن‌ها موجب ضمان و پرداخت خسارت می‌باشد. به استناد این نظریه می‌توان گفت نگهداری سگ‌ها البته از نوع مذکور مجاز است. احتمال اینکه این سگ‌ها موجب ایراد صدمه به دیگران بشوند، وجود دارد. در ماده ۵۲۲ قانون مجازات اسلامی در این باره می‌خوانیم: «متصرف هر حیوانی که از احتمال حمله آن آگاه است باید آن را حفظ نماید و اگر در اثر تقصیر او حیوان مزبور به دیگری صدمه وارد سازد ضامن است ولی اگر از احتمال حمله حیوان آگاه نبوده و عدم آگاهی ناشی از تقصیر او نباشد ضامن نیست.

تبصره یک: نگهداری حیوانی که شخص توانایی حفظ آن را ندارد، تقصیر محسوب می‌شود. تبصره دو: نگهداری هر وسیله یا شی خطرناکی که دیگران را در مسیر آسیب قرار دهد و شخص قادر به حفظ و جلوگیری از آسیب رسانی آن نباشد، مشمول حکم تبصره یک این ماده است.

بر اساس ماده‌ی فوق صاحب سگ هنگام بردن سگ به خارج از خانه، شرکت، باغ و... بایستی برای آن‌ها پوزه‌بند ایمنی و قلاده محکم ببندد طوری که امکان ورود صدمه توسط سگ وجود نداشته نباشد. با توجه به اینکه بررسی صدمات ناشی از این سگ‌ها و تبیین مسئول مستقل از پژوهش حاضر است از شرح بیشتر مسائل مربوط به صدمات وارده توسط این قبیل سگ‌ها اجتناب می‌شود و به همین قدر اکتفا می‌کنیم.

در مورد مسئولیت کیفری سگ‌ها به ذهن متبادر می‌شود عبارت از این است که آیا صاحبان سگ‌های اهلی و متولیان جمع‌آوری و ساماندهی سگ‌های ولگرد مسئولیت کیفری دارند؟ به استناد نظریه ۷/۵۱۷ مورخ ۱۳۸۲/۷/۱۷ اداره‌ی حقوقی قوه قضاییه در گذشته صاحب حیوان صرفاً مسئولیت مدنی داشت. لیکن به نظر می‌آید چنانچه به دلیل بی احتیاطی و بی‌مبالاتی صاحب سگ در نگهداری به شخصی صدمه‌ای وارد شود، صاحب سگ از باب بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی بایستی مسئولیت کیفری داشته باشد.

در مورد سگ‌های ولگرد تبیین مسئول صدمات وارده پیچیده‌تر از سگ‌های خانگی یا به

تعبیری اهلی است. همان طور که از نامش پیداست این سگ ها فاقد صاحب هستند پس تبیین مسئول ورود ضرر مقداری سخت و دشوار و پیچیده است.

بر اساس دستورالعمل کنترل جمعیت سگ‌های ولگرد مصوب ۱۳۸۷ و بند ۳۱ ماده ۱۰ اساسنامه‌ی تشکیلات سازمان دهیاری‌ها مصوب ۱۳۹۰/۷/۲۱ رفع حیوانات مبتلا به امراض واگیر، بلاصاحب یا مضر بر عهده‌ی دهیار و دهیاری است و بر اساس دستورالعمل کنترل جمعیت سگ‌های ولگرد مصوب ۱۳۸۷ و بند ۱۵ ماده ۵۵ قانون شهرداری جلوگیری از شیوع امراض ساریه‌ی انسانی و حیوانی و... جمع‌آوری حیوانات بلاصاحب و دفع حیوانات مریض، مزاحم و ولگرد از وظایف شهرداری می‌باشد.

هم در دستورالعمل و هم در قوانین مذکور دهیاری و شهرداری تنها موظف هستند حیوانات مبتلا به امراض واگیر، بلاصاحب یا مضر را رفع نمایند. هیچ صحبتی در دستورالعمل و اساسنامه‌ی مذکور در خصوص سگ‌های ولگردی که مبتلا به امراض واگیر یا مضر نیستند، نشده است.

به استناد قوانین و دستورالعمل مذکور می‌توان گفت شهرداری و دهیاری وظیفه دارند نسبت به جمع‌آوری سگ‌های بلاصاحب و مضر اقدام نمایند. در صورتی که سگ بدون صاحب و مضر به شخصی صدمه بزند آیا مسئولیتی متوجه این دو نهاد می‌باشد؟ چنانچه سگ ولگرد باشد ولی مضر نباشد حکم قضیه چیست؟

در یک نظر اتفاقی که در صورت جلسه نشست قضایی مورخ ۱۳۹۵/۰۱/۲۴ با موضوع « صدمه بدنی توسط حیوانات ولگرد » صادر شده است، آمده است: « مطابق اصل قانونی بودن جرائم و مجازات هر فعل و یا ترک فعلی که قانون گذار به عنوان جرم پیش‌بینی نموده باشد دارای وصف کیفری بوده و حسب مورد مجرم قابل پیگرد خواهد بود و ماده ۵۲۵ قانون مجازات اسلامی کتاب دیات ناظر به حیواناتی بوده که دارای صاحب هستند و یا شخص، آن حیوان ولگرد را تحریک کند که در این صورت موجب ورود ضمان خواهد بود و در دستورالعمل کنترل جمعیت سگ‌های ولگرد مصوب ۱۳۸۷ و بند ۳۱ ماده ۱۰ اساسنامه‌ی تشکیلات سازمان دهیاری‌ها مصوب ۱۳۹۰/۷/۲۱ دهیار و دهیاری موظف است نسبت به رفع حیوانات مبتلا به امراض واگیر، بلاصاحب یا مضر اقدام نماید ولی هیچ صحبتی در رابطه با سگ‌های ولگردی که مبتلا به امراض واگیر یا مضر نباشند ننموده است علی‌احوال دستورالعمل و یا اساسنامه مذکور هم نمی‌تواند جایگزین قانون باشد و در فرض سؤال

مطرح شده موجبات ضمان فراهم نبوده و فاقد وصف کیفری و یا فاقد مسئولیت مدنی نسبت به دهیار و دهیاری می باشد».

نظر هیئت عالی هم در این باره به شرح ذیل است:

«در فرض سوال که سگ ولگرد (فاقد صاحب) در داخل روستا شخصی را مصدوم نموده است، مورد مذکور اولاً فاقد عنوان مجرمانه‌ی خاصی است، ثانیاً از نظر مطالبه‌ی خسارت دیه، با عنایت به صدر ماده واحده قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور مصوب ۱۳۷۷/۴/۱۴ و ماده ۱۰ اساسنامه تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۱ هیأت وزیران، هرگاه احراز شود دهیاری از اجرای وظایف قانونی خود با وجود امکانات مادی، خودداری و قصور ورزیده باشد، در این صورت براساس قواعد عام مسئولیت مدنی و از جمله مواد قانونی مرتبط نظیر مواد ۱ و ۱۱ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ و تبصره ۲ ماده ۵۱۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، می‌تواند در قبال خسارت وارده به مصدوم، مسئول واقع شود که تشخیص آن حسب مورد با مرجع قضایی رسیدگی کننده است». در نظر هیئت عالی صرفاً به دهیاری‌ها اشاره شده است ولی با توجه به اینکه رسالت شهرداری‌ها در رابطه با جمع‌آوری حیوانات همانند دهیاری‌هاست، در مورد شهرداری‌ها هم می‌توان به این رای استناد کرد.

نتیجتاً می‌توان گفت چنانچه مسئولیت شهرداری‌ها و دهیاری‌ها نسبت به سازماندهی سگ‌های ولگرد و رفع خطر سگ‌های بدون صاحب و خطرناک احراز شود بایستی از عهده‌ی دیه و خسارات وارده برآیند که مطالبه‌ی دیه در این موارد واجد جنبه کیفری است؛ چون دیه جنبه مجازات هم دارد. بنابراین می‌توان گفت در مورد سگ‌های بدون صاحب مضر شهرداری‌ها و دهیاری‌ها مسئولیت کیفری دارند ولی در مورد سگ‌های بدون صاحب فاقد مضر (غیرمریض) مقرره‌ی صریحی وجود ندارد. قانون، شهرداری‌ها و دهیاری‌ها را تنها به جمع‌آوری و ساماندهی سگ‌های ولگرد و مضر موظف کرده است و در این رابطه در دستورالعمل کنترل جمعیت سگ‌های ولگرد وظایفی را برعهده‌ی آنان قرار داده است که در صورت عدم انجام هریک از این وظایف و ورود صدمه به دیگری مسئول خواهند بود و بایستی خسارت وارده را جبران کنند. اما در مورد سگ‌های ولگردی که مضر نیستند هیچ مقرره‌ی صریحی وجود ندارد که آیا شهرداری و دهیاری در رابطه با این سگ‌ها چه وظیفه‌ای دارند؟

بخش هشتم: مسئولیت خسارات ناشی از خانواده حیوانات در حقوق ترکیه

قانون تعهدات ترکیه صاحبان حیوانات خانگی را به طور عینی در قبال هر گونه خسارت وارده مسئول می‌داند، ولی متأسفانه هیچ مقرراتی در مورد جبران صدمات ناشی از حیوانات وحشی یا ولگرد وجود ندارد، و مسئولیت کیفری صدمات بدنی ناشی از حیوانات خانگی در قانون ترکیه صاحب حیوان خانگی مبتنی بر مسئولیت شدید در حقوق خصوصی می‌داند، در صورتیکه که تصمیمات دادگاه‌های اداری ترکیه گاهی دولت و گاهی سهل‌انگاری صاحب حیوان را می‌داند.

بخش نهم: مسئولیت در قبال خسارات ناشی از حیوانات در حقوق روم

روم حقوق و مقررات مهمی در مورد مسئولیت مالکان برای هر گونه خسارت ناشی از حیوانات دارند. در قوانین روم، حیوانات ره به دو نوع وحشی و اهلی طبقه‌بندی می‌کند (اشتون کراس، ۱۹۵۳)، صاحب حیوان اهلی موظف است حیوان را سالم نگه دارد و شرایط و جلوگیری از رفتار آن به گونه‌ای که به دیگران آسیب برساند، در قانون روم مالک موظف بوده حیوانی که باعث خسارت به حیوان دیگر شود خسارت بدهد.

قانون روم مسئولیت خسارات ناشی از حیوانات وحشی یا ولگرد را در بیشتر موارد تنظیم می‌کند، و حضور در انظار عمومی را ممنوع می‌کند، وجود جانوران و سگ‌های ولگرد در فضای عمومی را خطرناک تلقی می‌کند، و در صورت بروز مجازات اعمال می‌دارد. صاحب یک حیوان وحشی مسئول خارات ناشی از آن بوده است، اما مسئولیت آسیب از حیواناتی مانند اسب، قاطر، گوسفند و... که مطیع‌تر از حیوانات وحشی هستند، دولت روم نیز به عنوان مسئول خسارت می‌پردازد.

نتیجه‌گیری

امروزه مخصوصاً در فصل‌های سرد سال می‌شنویم که سگ‌های ولگرد در گوشه و کنار این سرزمین به افراد حمله کرده‌اند و آسیب‌های جانی زیادی را وارد کرده‌اند. برای جمع‌آوری و ساماندهی این سگ‌ها بایستی تدابیر نظام حقوق کیفری تعیین مسئولیت کیفری برای این مشکل دارد. یکی از مهم‌ترین تدابیر نظام حقوق کیفری برای بسیاری از افراد در صورت انجام رفتار یا ترک رفتار خاصی می‌باشد. در این پژوهش مسئولیت کیفری ناشی از سگ‌های ولگرد مورد بررسی قرار گرفت. به استناد ماده ۵۵ قانون

شهرداری، شهرداری‌ها در شهر مسئول جمع‌آوری سگ‌های ولگرد می‌باشند و در سطح روستا دهیاری‌ها به استناد دستورالعمل کنترل جمعیت سگ‌های ولگرد مصوب ۱۳۸۷ و بند ۳۱ ماده ۱۰ اساسنامه‌ی تشکیلات سازمان دهیاری‌ها مصوب ۱۳۹۰/۷/۲۱ این وظیفه را بر عهده دارند. نکته‌ی قابل توجه این است قانون و دستورالعمل مذکور صرفاً وظیفه‌ی جمع-آوری سگ‌های ولگرد مریض را برعهده دارند و در صورت قصور در این خصوص مسئولیت کیفری خواهند داشت. لیکن در مورد سگ‌های ولگردی که مریض نیستند مسئولیتی ندارند.

منابع و مآخذ

- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۴۰۰، «ترمینولوژی حقوق»، تهران، گنج دانش، چاپ سی و پنجم
- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۹۴، «لغت نامه دهخدا»، جلد ششم، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران
- روح الامینی، محمود، ۱۳۸۷، «دگرگونی های مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام حقوقی فرانسه»، نشریه ی حقوق اسلامی
- ساده، مهدی، ۱۳۸۳، «روش های تحقیق»، تهران، انتشارات مؤلف، چاپ اول
- معین، محمد، ۱۳۹۳، «فرهنگ معین (یک جلدی فارسی)»، تهران، زرین
- یزدانیان، علیرضا؛ نیازی، عباس، ۱۳۹۶، «بررسی تطبیقی مسئولیت مدنی ناشی از حیوانات در حقوق اسلام و غرب»، فصلنامه ی پژوهشات تطبیقی حقوق اسلام و غرب
- Lary , mark R. (2002) Behavioral Research Methods, Cole Publishing Company.